

дить те, що головне в тексті – його зміст, інформація а також досвід і знання адресанта [7, с. 72-81]. До подібного висновку доходить і Гальперін І.Р., який характеризує текст як завершене повідомлення, що має свій власний зміст і будується за певною моделлю, яка вже існує в мові [4, с. 20].

Отже, ми дійшли до висновку, що розуміння змісту тексту передбачає не тільки знання мови, а й знання світу. Побудова і сприйняття текстів є осмислення соціальних ситуацій, які стоять за текстами. Приймаючи участь у таких ситуаціях, отримується певний досвід. Формою представлення власного досвіду є ситуативні моделі, які мають для розуміння тексту вирішальне значення: щоб побудувати текст, мовець повинен мати ситуативну модель. Така модель містить інформацію про учасників комунікації, мету, тип соціальної ситуації, а й також контролює стиль і зміст тексту. Таке розуміння питання поняття змісту тексту дозволяє нам підтвердити, що семантика тексту породжується за умови наявності контекстної або ситуативної моделі і, таким чином, будується семантична репрезентація або текстова база, інформація якої вилучається із моделей ситуацій.

Існує ще одна думка щодо розуміння змісту тексту і розглядаючи її, слід нагадати, що кінцевим результатом будь-якого тексту є розуміння його глибинного смислу, що пов'язаний із структурою тексту. Текст, як зазначає З. Я. Тураєва, це – глобальна структура, яка включає в себе глибинну і поверхневу структуру. З. Я. Тураєва вважає, що поверхнева структура доступна безпосередньому спостереженню, а глибинна структура містить авторські інтенції. Поверхнева структура – лінгвістична форма, в яку занурена глибинна структура, саме глибинна структура – це семантичне, поняттєве утворення, що диктує вибір мовних одиниць [9, с. 57–58].

Щоб зрозуміти смисл тексту, треба декодувати інформацію, яка за І. Р. Гальперінім поділяється на три основні типи інформації: змістовно-фактуальна, яка містить повідомлення про події та факти, змістовно-концептуальна, інформація, що повідомляє авторське розуміння явищ, та подій і змістовно-підтекстова – прихована інформація, яка вилучається за допомогою асоціативних значень мови.

Якщо провести паралелі між цими трьома типами інформації і глибинною та поверхневою структурою, то саме змістовно-концептуальна інформація і змістовно-підтекстова інформація міститься в глибинному смислі тексту. Текст розгортається від глибинної структури до поверхневої і постає загальною структурою з тісною взаємодією глибинної та поверхневої структур.

Резюмуючи суть, викладену вище, можна сказати, що структура тексту визначається стилістичними приналежністю, власними мовними засобами і сферою функціонування. Слід врахувати, що тексти ділових документів мають різні жанри і цим пояснюється їх різноманітна структура. Але з іншого боку, екстралінгвістичні засоби, зміст, мовні засоби текстів ділових документів пов'язують всі текстові компоненти у єдине ціле.

Література:

1. Аграновский В. А. Ради единого слова: Журналист о журналистике / В. А. Аграновский. – М. : Мысль, 1978. – 166 с.
2. Арнольд И. В. Стилистика современного английского языка: (Стилистика декодирования): Учебное пособие для студентов пед. ин-тов по спец. «Иностр.яз.» / И. В. Арнольд. – 3-е изд. – М. : Просвещение, 1990. – 301 с.
3. Бабенко Л. Г. Лингвистический анализ художественного текста : теория и практика : учебник : практикум / Л. Г. Бабенко, Ю. В. Казарин. – М. : Флинта: Наука, 2004. – 496 с.
4. Гальперін І. Р. Текст как об'єкт лінгвістичного дослідження / І. Р. Гальперін. – М. : Наука, 1981. – 139 с.
5. Звегинцев, В. А. О цельнооформленности единиц текста Текст. / А. А. Звегинцев // Известия АН СССР. Сер. лит-ры и языка. 1980. – Т. 39. – № 1. – С. 13–21.
6. Каменская О. Л. Текст и коммуникация Текст. / О. Л. Каменская. – М. : Высш. шк., 1990. – 151 с.
7. Кубрякова Е. С. О тексте и критериях его определения. // Текст. Структура и семантика. – Т. 1. – М., 2001. – С. 72–81.
8. Москальская О. И. Грамматика текста / О.И. Москальская. – Москва : Высшая школа, 1981. – 183 с.
9. Тураева З. Я. Лингвистика текста (Текст: структура и семантика) Текст. / З. Я. Тураева. – М. : Просвещение, 1986. – 127 с.

УДК 81'33+801.6

О. О. Вялікова,

Київський національний лінгвістичний університет, м Київ

МЕТОДИКИ АНАЛІЗУ ЗНАКОВОЇ ПРИРОДИ ВІЗУАЛІЗОВАНИХ ВІРШОВАНИХ ТЕКСТІВ ЯК ПРОДУКТУ КРЕОЛІЗАЦІЇ

Стаття присвячена комплексному дослідженню знакової природи візуалізованих віршованих текстів, до яких відносяться конкретна поезія, фігурний вірш та заум. Виділяються й описуються характерні особливості візуалізованого віршованого тексту як продукту креолізації, тобто злиття двох семіотичних систем. Надається порівняння методик дослідження візуалізованого віршованого тексту як складного знаку, й викладаються основні теорії щодо знакового статусу зазначеного типу тексту.

Ключові слова: візуалізований віршований текст, креолізація, знак, семіотика, візуальна поезія.

THE METHODICS OF ANALYSIS OF THE SEMIOTIC NATURE OF VISUAL VERSE TEXTS AS A PRODUCT OF CREOLISATION

The article considers the complex research of the sign nature of visualized verse texts, which include concrete poetry, figure verses and zaum. The paper represents special features of the visualized verse text as a product of creolization, that is the merger of two semiotic systems. Quite recently, considerable attention has been paid to the methods of analysis of creolized texts on different material. Previous studies indicate three general views on the sign status of the text. The text is treated as a language sign (P. Hartman, W. Dressler, L. Viehweger), as a speech sign (N. I. Serkova), or is considered to have sign nature, not being a sign itself (M. Ya. Dymarsky). The literature on semiotic studies shows a variety of terms applied to the text – a sign, a supersign, a complex language sign, a macrosign, etc. On the basis of Ch. Pierce's theory of signs a typology of visualized verse texts is built by A. G. Stepanov. The recent research has demonstrated that the visual verse texts can appear as symbols, that is why they should be interpreted taking into account their symbolic features. Developing the idea of the symbolic nature of the visual verse text, the author supports the opinion of V. P. Bedrik, stating that this type of text contains symbolic signs as well as linguistic (lexical) ones. Thus, the visual verse text should be treated as a macrosign being built of signs of two semiotic systems and forming a new complex language sign. This paper is a modest contribution to the ongoing discussions of the sign nature of the visualized verse texts and methods of their analysis.

Key words: visualized verse text, creolization, sign, semiotics, visual poetry.

МЕТОДИКИ АНАЛИЗА ЗНАКОВОЙ ПРИРОДЫ ВИЗУАЛИЗИРОВАННЫХ СТИХОТВОРНЫХ ТЕКСТОВ КАК ПРОДУКТА КРЕОЛИЗАЦИИ

Статья посвящена комплексному исследованию знаковой природы визуализированных стихотворных текстов, к которым относятся конкретная поэзия, фигурный стих и заумь. Выделяются и описываются характерные особенности визуализированного стихотворного текста как продукта креолизации, то есть слияния двух семиотических систем. Дается сравнение методик исследования визуализированного стихотворного текста как сложного знака, и излагаются основные теории относительно знакового статуса указанного типа текста.

Ключевые слова: визуализированный стихотворный текст, креолизация, знак, семиотика, визуальная поэзия.

У семіотиці поняття тексту має широкі тлумачення: текст – це наповнена змістом структура, яка складається зі знаків [9]. Р. Т. Гром'як та Ю. І. Ковалів визначають текст як будь-яку послідовність знаків, зведену за правилами певної системи мови [6, с. 662]. Дискусійним також залишається питання про знаковий статус тексту. У зв'язку з цим виділяються такі основні погляди: 1) текст – це мовний знак (П. Хартман, В. Дресслер, Д. Фівегер); 2) текст – це мовленнєвий знак (Н. І. Серкова); 3) текст має знакову природу, проте не є знаком (М. Я. Димарський) [там само].

Зауважимо на глибокій дискусійності знакової природи тексту, яка в ініціації М. Я. Димарського означає як «спокуса семіотикою» [3, 29]. Головним доказом знаковості мови, але незнаковості тексту в авторській інтерпретації, є феноменологія, потенційна безмежність і необліковуваність текстового поля, неоднозначність його сприйняття тощо.

У семіотичних дослідженнях змістовим концентром терміноелемента «текст» є знак, суперзнак, складний мовний знак чи то макрознак, як от: «деякий макро- або суперзнак, який уміщує в собі всі інші сутності (фонему, морфему, синтагму і т. ін.) як складники знаку (або, ймовірно, мікро- чи то субзнаки)» [10, с. 79]. Основною ознакою такого погляду на текст є наявність інформації в семантично організованій послідовності знаків. Змістовизначальним є те, що цим терміном позначають знакові утворення вербального та невербального походження, зокрема твори мистецтва, музичні твори, німе кіно, одне слово: культура в цілому представляє собою текст у його знаковому вияві. Знакову характеристику креолізованого тексту як «мовної графічної інформації та частково немовної – адитивної (запис музики, шумів тощо) та зображувальної» представлено С. Г. Кулешовим [5, с. 143].

Х. Штьокл вважає, що суть креолізації полягає у тому, що різні семіотичні системи об'єднані і взаємопов'язані на різних рівнях (синтаксично і семантично) [15, с. 206].

Оскільки спілкування це діяльність, що відбувається по шаблонах, можна було б очікувати цілий набір текстових виражальних прийомів і технік набору, використаних для зв'язку візуального та вербального змісту [15, с. 204]. Завдання семіотики тексту, мультимодальної семіотики виявити ці шаблони і змодельовати як зображення та мова співпрацюють для формування зв'язного цілого [там само]. З точки зору когнітивістики, ці дві основні семіотичні системи йдуть пліч о пліч в будь-якому разі, оскільки розуміння мови зазвичай означає мислено уявляти речі, тоді як розуміння зображення зазвичай потребує знання мови, комунікативних процедур і сталих виразів [14, с. 18]. Як зазначив Андрутсопулос [13] більшість типів тексту «побудовані вербально, але структуровані й організовані візуально».

Модель розуміння креолізованого тексту за Х. Штьоклем освітлює два моменти. По-перше, за нею візуальне розуміння уявляється як послідовність стадій, на яких реципієнт обирає декілька основних перцептивних та когнітивних завдань. Хоча ці стадії організовані послідовно, вони не потребують зафіксованого розташування. Найкраще розглядати модель як індивідуально гнучкий процес, цикл, який може бути повторений й доступний у будь-якій точці. По-друге, кожна когнітивна операція залучує, що найважливіше, акт розпізнавання окремих зображувальних елементів. Тож на кожній стадії процесу розуміння реципієнти класифікують те, що вони бачать, і відносять це до певного типу зображення або візуального шаблону. Створення змісту у візуалізованому тексті за Х. Штьоклем відбувається наступним шляхом [14, с. 115-129]:

1. Ще до того, як глядачі усвідомлюють зміст картинки, вони роблять здогадки щодо функції та цілі даної картинки. (Це легко зробити в рекламному тексті, адже глядач знайомий із виглядом та способом розміщення реклами, проте у візуальній поезії трактування є значно більш широким й ускладненим.)

2. Розуміння образу передбачає бачення візуальних форм (гештальтів) та об'єднання їх для утворення повнозначних знаків (суть). На цій стадії глядачі реєструють якість картинки: вони помічають, чи простий або складний в неї дизайн, чи легко її прочитати та чи підпадає вона під їх або будь-який інший естетичний стандарт.

3. На наступній стадії глядачі намагатимуться сформувати ідею змісту картинки. Тут працюють два нюанси: опрацювання зображеного та контекст або ситуація.

4. Зрештою, два семіотичні коди повинні об'єднатися аби виробити загальне повідомлення.

Використовуючи теорію знаків Ч. Пірса, А. Г. Степанов побудував типологію фігурних віршів, комплексно дослідив участь ритму, метру, інтонації, рими в семантизації строфи [11]. На прикладі фігурних віршів вченим досліджується семантика візуальної графіки, яка реалізує відношення фігури, що розуміється як знак, до того, про що говориться у тексті як репрезентованому об'єкті.

Візуальна поезія поєднує в собі словесне та образотворче мистецтво завдяки створенню словесно-зорового образу [2]. Так, за визначенням М. Сороки, текстовий символ (а це може бути літера, слово чи речення) є «елементом зорового образу завдяки специфічному його розташуванню в зображенні чи в об'єкті», а під час синтезу текстового символу та зображення виникає «автономний символ», основою якого є дихотомія ТЕКСТ-ЗОБРАЖЕННЯ [4, с. 397]. У переважній своїй більшості дихотомія ТЕКСТ-ЗОБРАЖЕННЯ виражає саму ідею конкретного візуального вірша. Характерною рисою також виступає динаміка сприйняття, відчуття перцептивного й семантичного руху [там само].

Дослідження, що пов'язані з візуалізацією поетичного жанру, стають популярними в зв'язку із інтересом до гіпотетичних наслідків глобалізації, що зростає з кожним роком, оскільки спочатку візуальна поезія створювалася як жанр на стику поезії та мистецтва (живопису, графіки, скульптури, прикладного творчості), що був і покликаний стерти межі мовних відмінностей [7, с. 12]. Сучасного поета не може не хвилювати те, як його творіння виглядає на папері. У результаті розвитку комп'ютерних технологій стало нескладно змінювати довжину рядка, відстань між строфами, а також розмір і, що важливо, колір шрифту. Всі ці метаморфози трансформують зміст самого твору [7, с. 12].

Крім особливих структурних ознак у візуальній поезії можна також виділити графічну образність, нелінійність сприйняття, а також відносну індивідуальність інтерпретації та багатогранність значення, що було розкрито в ній – характеристики, властиві і символу. Твори візуальної поезії можуть виступати в ролі символу, а значить, й інтерпретувати їх потрібно виходячи з символічних характеристик, вважає В. О. Липчанська [7, с. 14-15].

Елементи креолізації допомагають звести до мінімуму кількість вербального тексту, будучи ефективним інструментом «пакування» частини змісту, запобігання інформаційному перевантаженню, виводячи з вербальної сфери прагматичну складову тексту [Тяжлов].

Наративність візуального віршованого тексту проголошує В. П. Бедрик [1, с. 35]. Якщо справедливо говорити про алегоричність, в певних випадках, зображення, то також виправдано буде назвати структуру візуальної поезії – візуальною риторикою. Візуальні знаки, хоча й можуть бути укладеними в окрему мову, в цьому випадку не творять її. Вони підкоряються правилам літератури як часового виду мистецтва. Про це також свідчить поєднання їх в одному тексті з власне лінгвістичними знаками. Візуальні символи без цього поєднання та підпорядкування не є літературою, поезією, можуть бути алегоричним живописом, символами у графіці тощо, які призначені ілюструвати літературу, а не бути нею. Безперечно, візуальні знаки в поезії мають власне значення, але його не варто намагатися відділити від значення тексту загалом, бо в такому випадку замість дешифрування отримаємо розрив мінімальних одиниць змісту [там само].

На іконічності знаків-конституентів КВТ зупиняється В. П. Бедрик. Реципієнт діє в «неочікуваному контексті», на що спрямована загалом уся так звана курйозна поезія [1, с. 36]. Тому спочатку намагається змінювати дискурс, а вже потім пристосовуватися до нього. Людське ж сприйняття прагне навіть посилити зв'язок іконічного знаку з позначуванням. Хоча загалом будь-який знак не самототожний. Іронія, жарт і гра у візуальних типах поезії, з одного боку, покликані увиразнити «зашифровані» змісти, а з другого, не будучи «справжніми» висловлюваннями, сприяють «обману» або герметизації змісту, який не має бути затемненим в посланнях, плакатах, візуальній поезії [там само].

Коли автори творять візуальну поезію, експериментуючи з побудовою й розміщенням рядків, шрифтом тощо, активізуються враження реципієнтів як читачів і водночас як глядачів [8, с. 223].

Н. Д. Мочернюк пропонує інтермедіальну методологію в підході до аналізу просторової специфіки літературного твору у взаємодії з образотворчим мистецтвом [8, с. 219]. У сфері інтермедіальності художній простір є одним з важливих чинників, що розкриває позиції літератури як найбільш універсального виду мистецтва, здатного конвертувати у слові інші його види, зокрема візуальні. Інтермедіальність передбачає організацію тексту через взаємодію мов різних видів мистецтва й визначається як особливий спосіб організації тексту та специфічна методологія аналізу й окремого художнього твору, і мови художньої культури в цілому [там само].

Згідно з типологією, заснованою на інтерпретації відношень у семіотичному трикутнику, перший тип інтермедіальних зв'язків передбачає моделювання матеріальної фактури іншого виду мистецтва у літературі, отож мова йде про візуальні форми в поезії чи прозі (паліндроми, акrostихи, анаграми тощо). Оскільки цей тип зв'язків орієнтований на зовнішні елементи тексту, то розглянуті вище взаємодії поезії і графіки, зокрема щодо особливостей моделювання простору, тяжіють до нього [8, с. 222–223]. Другий тип інтермедіальних зв'язків передбачає проекцію формотворчих принципів візуальних мистецтв у літературному тексті. Практика інтермедіальних досліджень на пограниччі літератури й живопису небагата на такі студії [8, с. 224].

Література:

1. Бедрик В. П. Комунікація та автокомунікація в сучасній українській візуальній поезії / В. П. Бедрик // Літературознавчі студії. – Вип. 35. – К. : КНУ ім. Тараса Шевченка, 2012. – С. 33–37.
2. Васильківська О. О. Проблема сприйняття і вивчення візуальної лірики сучасними читачами / О. О. Васильківська // Соціум. Наука. Культура. Філологічні науки. – Режим доступу : <http://intkonf.org/vasilkivska-oo-dokt-ped-nauk-prof-kutsevol-om-problema-spriynyattya-i-vivchennya-vizualnoyi-liriki-suchasnimi-chitachami/>
3. Дымарский М. Я. Проблемы текстообразования и художественный текст: на материале русской прозы XIX–XX веков / Михаил Яковлевич Дымарский. – Изд. 3-е, испр. – М. : КомКнига, 2006. – 296 с.
4. Ковалів Ю. І. Літературна енциклопедія: у 2 томах / Юрій Ковалів. – К. : ВП «Академія», 2007. – Т. 1. – 608 с.
5. Кулешов С. Г. Документ как исторический источник: границы понятия с точки зрения информационного подхода / С. Г. Кулешов ; под общ. ред. Н. С. Ларькова // Документ как социокультурный феномен : сборник материалов IV Всероссийской научно-практической конференции с международным участием. – Томск : Томский государственный университет, 2010. – С. 142–145.
6. Літературознавчий словник-довідник / [редкол. : Р. Т. Гром'як та ін.]. – К. : Академія, 1997. – 748 с.
7. Липчанська О. В. Мовно-стилістичні особливості текстів візуальної поезії / О. В. Липчанська // Актуальні проблеми сучасної лінгвістики та методики навчання іноземних мов в дослідженнях студентів: збірник статей. – Вип. 9, Ч. 2. – Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2013. – С. 11–18.
8. Мочернюк Н. Д. Художній простір у контексті інтермедіальності (поезія та образотворче мистецтво) / Н. Д. Мочернюк // Питання літературознавства : науковий збірник / гол. ред. О. В. Червінська. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2013. – Вип. 87. – С. 219–229.
9. Садченко В. Т. Текст как объект лингвистической семиотики / В. Т. Садченко // Вестник Челябинского государственного университета. – №5 (143) «Филология. Искусствоведение». – Вип. 29. – Челябинск, 2009. – С. 104–111.
10. Серкова Н. И. Предпосылки членения текста на сверхфразовом уровне / Н. И. Серкова // Вопросы языкознания. – 1978. – № 3. – С. 75–82.
11. Степанов А. Г. Семантика стихотворной формы: Фигурная графика, строфика, enjambement: дисс. ... канд. филол. наук: 10.01.08 / Александр Геннадьевич Степанов. – М. : РГБ, 2003. – 186 с.
12. Тяжлов Я. И. Графическая норма в современных медиатекстах о кино / Я. И. Тяжлов // Современный дискурс-анализ. – Выпуск 9. – Режим доступа: <http://discourseanalysis.org/ada9/st67.shtml>
13. Androutsopoulos J. Zur Beschreibung verbal konstituierter und visuell strukturierter Textsorten: das Beispiel Flyer / J. Androutsopoulos // Bild im Text – Text und Bild [eds. U. Fix, H. Wellman]. – Heidelberg: Winter, 2000. – S. 343–366.
14. Stöckl H. In between Modes: Language and Image in Printed Media / H. Stöckl // Perspectives on Multimodality [eds. E. Ventola, C. Charles, M. Kaltenbacher]. – Amsterdam : Benjamins, 2004. – P. 9–30.
15. Stöckl H. The language-image-text – Theoretical and analytical inroads into semiotic complexity / H. Stöckl // Arbeiten aus Anglistic und Amerikanistik. Band 34 (2009). Heft 2. Gunter Narr Verlag Tübingen. – P. 203–226.

УДК 81'37'42

Л. В. Губа,

асистент кафедри іноземних мов Національного транспортного університету, м. Київ

ХУДОЖНІЙ ТЕКСТ ЯК ОБ'ЄКТ ЛІНГВІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

У статті розглядається проблема художнього тексту у вітчизняній та зарубіжній лінгвістиці, аналізуються підходи до визначення понять тексту, художнього тексту, смислу та семантичного простору тексту. Досліджено особливості художнього мовлення та структура літературного тексту.

Ключові слова: текст, художній текст, смисл тексту, семантичний простір тексту, референція.